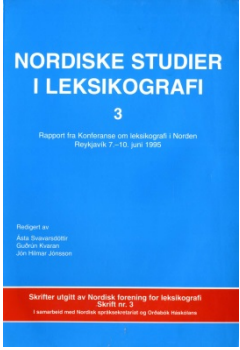

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Från enspråkig till tvåspråkig ordbok	
Forfatter:	Nina Martola	
Kilde:	Nordiske Studier i Leksikografi 3, 1995, s. 283-294 Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, Reykjavík 7.-10. juni 1995	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Nina Martola

Från enspråkig till tvåspråkig ordbok

Compiling a bilingual dictionary on the basis of a monolingual one means enormous advantages. There are, however, also problems attaching to it. When the languages involved are two as structurally different languages as Finnish and Swedish, there are probably more problems than if the languages are structurally close to each other. This article describes some of the problems we have had on the macrostructural level during our work on a new large Finnish-Swedish dictionary.

1 Inledning

Redan när det i mitten av 80-talet fattades beslut om att en ny finsk-svensk storordbok skulle utarbetas bestämdes det att det skulle bli en helt ny ordbok, inte en revision av den existerande och länge och flitigt använda storordboken av Cannelin, Hirvensalo & Hedlund 1976. Den nya ordboken skulle bygga på den enspråkiga finska ordboken *Suomen kielen perussanakirja* (Finsk basordbok), i fortsättningen *Perussanakirja*. Denna höll på att utarbetas vid Forskningscentralen för de inhemska språken och skulle enligt planerna omfatta 100.000 uppslagsord och bestå av tre band.

Arbetet med *Finsk-svensk ordbok* påbörjades vid Forskningscentralen som ett enmansprojekt, men efter det att förlagshuset WSOY gått med i projektet kunde arbetsstyrkan från och med 1990 utökas till fyra personer, varav två var anställda av Forskningscentralen och två av WSOY. Senare har ytterligare två deltidsanställda medarbetare tillkommit.

Nu, hösten 1995, är alla artiklar skrivna och vi håller på med slutredigeringen av manuskriptet. Vi kan alltså sammanfatta våra erfarenheter av att utarbeta en tvåspråkig ordbok utgående från en enspråkig. En del av våra erfarenheter äger förmodligen ganska stor allmängiltighet, andra är språkspecifika och vissa hänger naturligtvis samman med egenskaperna hos just den ordbok vi har haft som bas. Jag kommer i det följande att först kort ta upp vilka fördelarna har varit och sedan övergår jag till att redogöra för en del problem av makrostrukturell art som vi har haft.

2 Fördelar

Det innebär utan vidare enorma fördelar att ha en enspråkig ordbok som underlag när man utarbetar en tvåspråkig. Det är framför allt oerhört arbetsbesparande.

Lemmasektionen är gjord och huvudformer och biformer har fastslagits. Vi har dessutom haft förmånen att arbeta utgående ifrån en nyutkommen ordbok, vilket gör att lemmauppsättningen är aktuell (även om vissa nyord hunnit tillkomma och borde fås med).

Betydelseanalysen är gjord och idiomatiska uttryck, ordfogningar, talesätt, ordspråk, citat o.s.v. som är viktiga och relevanta i källspråket finns färdigt samlade. Stilvärde och fackområdestillhörighet finns färdigt bestämda.

En mycket handgriplig fördel för vår del var att *Perussanakirja* parsades och matades in i vår artikelstruktur, vilket gjorde att vi har sluppit att skriva in en massa finsk text. (Ett sådant tillvägagångssätt är naturligtvis det normala i våra dagar.)

Även om det finns ett beslut om att en enspråkig ordbok skall ligga till grund för en tvåspråkig är det naturligtvis skäl att fundera över hur bindande den färdiga lemmauppsättningen skall anses vara och vilka skäl det finns för eventuella justeringar.

3 Makrostrukturella problem och överväganden

3.1 Målgrupp och användningssyfte

Ett faktum som kan göra det befogat med vissa justeringar i lemmalistan är att målgruppen för den enspråkiga och den tvåspråkiga ordboken inte är densamma eller åtminstone bara delvis densamma. Användarens syfte när han slår i ordböckerna är knappast heller detsamma. Här talar jag om den eller de målgrupper som lexikografen har haft i åtanke under arbetet; att ordböckerna sedan kan användas av många andra och i andra syften säger sig självt.

I en enspråkig ordbok av *Perussanakirjas* typ slår användaren upp för att få information om sitt modersmål. Han eller hon vill kontrollera betydelser, formuleringar, användningsområde eller språkriktighet. *Perussanakirja* är både deskriptiv och normativ och den riktar sig både till yrkesskribenter och gemene man.

Finsk-svensk ordbok skall bli en produktionsordbok, och den riktar sig i första hand till finskspråkiga som skall producera text på svenska, antingen genom att de själva skriver på svenska eller för att de översätter egna eller andras texter från finska. I andra hand försöker vi beakta även svenskspråkiga översättares behov. Modern sakprosa är den texttyp som våra användare främst kan väntas producera, även om andra stilarter kan komma i fråga ibland. Skönlitterära översättare kommer däremot knappast att utnyttja ordboken i någon högre grad.

Det här betyder att t.ex. ålderdomliga ord, svåra (främmande) ord, ovanliga ord och onomatopoetiska ord i viss mån kan uteslutas till förmån för t.ex. sammansättningar. Mera om sammansättningarna längre fram.

Det som dominerar det dagliga lexikografiska arbetet är dock inte de målgruppsbaserade övervägandena utan de språkliga och kontrastiva frågorna.

3.2 Makrostrukturen i förhållande till mikrostrukturen

Lemmatiseringen måste naturligtvis ske i enlighet med den tilltänkta målgruppens sätt att tänka (i den mån man kan anse sig veta något om den saken), alltså utifrån hur användaren i första hand kan tänkas slå upp det ord han letar efter. Eftersom *Perussanakirja* är gjord av finskspråkiga för finskspråkiga har vi räknat med att den i grunden fungerar väl i det avseendet (även om enskildheter alltid kan ifrågasättas).

Men när det gäller makrostrukturen i en tvåspråkig ordbok kommer käll- och målspråk i en del fall i konflikt. Det som är en naturlig lemmatisering på källspråket fungerar inte alltid när ett annat språk, målspråket, skall beaktas. Det uppstår ibland systemluckor, som kan bli ganska påfallande. En strikt lemmatisering enligt källspråket kan också ge upphov till mindre naturliga eller teoretiska ekvivalenter på målspråket. Sådana kan möjligen i

viss mån accepteras om målspråket är användarens modersmål men borde definitivt inte få förekomma i en ordbok där målspråket är det främmande språket för användaren.

En principiell fråga blir därför, om man inte i en tvåspråkig ordbok kan fylla på med fler ingångar som faller sig naturliga ur målspråkets synvinkel — d.v.s. som ger så naturlig ekvivalens som möjligt — och sedan hänvisa till dessa uppslagsord från de källspråkliga huvuduppslagsorden.

3.2.1 Ordbildning, lemmatisering och lemmaluckor

Ett exempel på hur det uppstår luckor i lemmasystemet är particip II (ändelsen *-nut/-nyt*¹). Participformerna kan användas adjektiviskt liksom svenskans perfekt particip (som de i hög grad motsvarar) och de kan utgöra grundord för substantivavledningar. I *Perussanakirja* behandlas participen, med undantag för de starkt lexikaliserade, som böjningsformer av verben och lemmatiseras alltså inte. Substantivavledningar till participen lemmatiseras däremot alltid om de tas upp, eftersom ordklasskifte är ett kriterium för lemmatisering. Det här innebär att en substantivavledning kan finnas med som uppslagsord utan att grundordet finns med, något som verkar ganska påfallande i en tvåspråkig ordbok.

Tabell 1 nedan visar hur *Perussanakirja* har lemmatiserat ett antal substantivavledningar med tillhörande ordfamiljer. Kryssen i den första kolumnen anger om själva avledningen finns med som lemma, kryssen i den andra om participet, alltså grundordet till avledningen, finns med, kryssen i den tredje om infinitiven av verbet finns lemmatiserad och i den fjärde och femte kolumnen slutligen om motsvarande karitiva bildningar har lemmatiserats. Tecknet Ø anger lemmaluckor.

Orden är hämtade ur manuskriptet till *Finsk-svensk ordbok*. Det är ord som har använts som förklaringar till ekvivalenter i det material som har lästs av den finska språkgranskaren.

Vi ser att det är få av substantivavledningarna som är lemmatiserade i *Perussanakirja*. Förklaringen till det är att det i hög grad handlar om ord som är resultatet av produktiva ordbildningsregler och inte om lexikaliserade former.

Men användaren av en tvåspråkig ordbok skulle säkert undra varför substantivet *perehtyneisyys* 'förtrogenhet' finns med som uppslagsord men inte dess grundord *perehtynyt* 'bevandrad, insatt; förtrogen'. Det verkar också inkonsekvent att ge det karitiva adjektivet *turmeltumaton* 'oförstörd, ofördärvad' med därtill hörande substantivering *turmeltomattomuus* men däremot inte de icke-karitiva paret *turmeltunut* och *turmeltuneisuus*. Dessutom blir luckorna problematiska också såtillvida, att det i regel existerar betydligt fler och vanligare ekvivalenter till grundorden än till avledningarna.

I vissa fall ställer jag mig också tvivlande till om den lemmatisering tabellen åskådliggör verkligen följer graden av lexikalisering. Jag frågar mig till exempel varför inte *pettynyt* 'besviken' och *pettynisyys* 'besvikelse' finns med som lemmorna om en gång *harjauntu-neisuus* 'vana; det att vara van' och *kiihottuneisuus* 'upphetsning' finns med. Möjligen skulle lemmatiseringen ha sett något annorlunda ut om *Perussanakirja*-redaktionen under hela sitt arbete hade haft tillgång till arbetsredskap som hade möjliggjort systematiska och strukturella sökningar av olika slag.

¹Växlingen *-nut/-nyt* och *-neisuus/-neisyys* beror på finskans vokalbalans.

		part.II -nut	inf.	karit. adj.	karit. subst.
hajaantuneisuus			x		
haltioituneisuus			x		
harjaantuneisuus	x	Ø	x	x	
hermostuneisuus	x	x	x		
huolestuneisuus	x	Ø	x		
hämmentyneisyys			x		
ihastuneisuus			x		
ikävyestyneisyys	x	x	x		
kiihottuneisuus	x	Ø	x		
kiivastuneisuus			x		
kuihtuneisuus		x	x		
kyllästyneisyys			x		
lannistuneisuus			x		
masentuneisuus	x	x	x		
nöyrytyneisyys			x		
perehtyneisyys		x	Ø	x	
pettyneisyys			x		
pingottuneisuus			x		
puutuneisuus			x		
päihtyneisyys		x	x		
repeytyneisyys			x		
ruskettuneisuus			x		
tottuneisuus	x	Ø	x		
turmeltuneisuus	Ø	Ø	x	x	x
vaivautuneisuus			x		
väljähtyneisyys			x		

Tabell 1. Lemman i Perussanakirja.

Ett problem vid lemmatiseringen är naturligtvis också att det inte finns en otvetydig gräns när en participform har blivit så lexikaliserad att den kan anses utgöra ett eget ord, alltså när den har övergått från att vara en verbform till att vara ett adjektiv. I en enspråkig ordbok som är en beskrivning av språket är det naturligt att hålla samman sammanhörande former. I en tvåspråkig ordbok blir det klarare om man ger adjektiviska ekvivalenter (adjektiv och particip) i en egen artikel och inte tar upp dem under verbet. Dessutom är det inte ovanligt att det finns betydligt fler ekvivalenter till participet än till själva verbet.

Till det intransitiva verbet *sykähtää* 'slå' (om ett enstaka slag av hjärta eller puls) finns en kausativ bildning *sykähdyttää*, vars betydelse, om man ser till bildningen, är 'få (ngns hjärta) att slå ett slag'. Det finska verbet används dock enbart överfört och i *Finsk-svensk ordbok* ges ekvivalenterna *gripa* och *frappera*. I *Perussanakirjas* artikel finns det tre exempel som alla ger prov på användningen av particip I av verbet, alltså former av *sykähdyttävä*. I *Finsk-*

svensk ordbok har participet lemmatiserats.² De tre *Perussanakirja*-exemplen tas upp i den artikeln medan exempelmaterialet till verbartikeln har fått sökas på annat håll.

sykähdyttäv|ä¹⁰ gripande; hjärtgripande; **hurmaava** hänförande; bedårande; betagande; **komea** stilig; flott; tjusig; **näky oli** ~ synen var betagande (hänförande, bedårande); *se on -än kaunis* den är bedårande (betagande) vacker; den är så vacker att det gör ont; den är så vacker att man tappar andan (att det tar andan ur en); *ottelun -in maali* matchens snyggaste (stiligaste) mål

3.2.2 Onaturliga ekvivalenter

I finskan finns en stor grupp intransitiva verb på *-ua/-yä*. Verben anger i regel att en handling av något slag försiggår av sig själv. De motsvaras i vissa fall av mediala *s*-former i svenskan (Andersson 1993:156):

<i>muuttua</i>	förändras
<i>kuulua</i>	höras

De mediala *s*-verben är dock fåtaliga jämfört med den stora mängden finska verb och en betydligt vanligare ekvivalenttyp är *bli* + *particip* eller *bli* + *adjektiv*:

<i>ilahtua</i>	bli glad
----------------	----------

Men för många av de finska verben fungerar en konstruktion med *bli* otillfredsställande eller inte alls.

Verbet *tallentaa* 'spela in, banda; spara; lagra (adb); skriva ner osv.' har en intransitiv motsvarighet *tallentua*. Den artikeln ser i skrivande stund ut så här i *Finsk-svensk ordbok*:

tallentu|a^{52*J} **tulla tallennetuksi nauhalle** spelar¹ in, bli⁴ inspelad; bandas¹, bli⁴ bandad; **tulla kirjoitetuksi muistiin** tecknas¹ ner, bli⁴ nertecknad, tecknas¹ upp, bli⁴ upptecknad; **säilyä** bevaras¹; **atk: tulla tallennetuksi levykkeelle** sparas¹, bli⁴ sparad; **säilyä elektronisessa muodossa** lagras¹, bli⁴ lagrad; *tapahtumat ovat -neet filmiin* händelserna finns bevarade (inspelade) på film

Här har både artikelförfattaren och de som läst artikeln missat en viktig omständighet, nämligen att det finska verbet uttryckligen avser ett skeende som försiggår av sig självt. De föreslagna ekvivalenterna är däremot att betrakta som passiva former, där man underförstår en agent. De motsvarar med andra ord passiver av det finska verbet *tallentaa*. Schematiskt ser det ut så här:

Ääni ei tallentunut	≈ Ljudupptagningen misslyckades (p.g.a. ett tekniskt fel eller någon annan omständighet)
Ääntä ei tallennettu	= Ljudet spelades inte in (planenligt; man behövde bara bilderna)

Tabell 2.

²Kodsiffrorna som förekommer i artiklarna ur *Finsk-svensk ordbok* är dels böjningskoder för uppslagsorden och dels böjningskoder för svenska verb.

I vissa fall kan de svenska *s*-formerna fungera bra som ekvivalenter, trots att de i strikt bemärkelse är att betrakta som passiva former och inte som mediala *s*-former:

kokous lykkäntyi
mötet sköts upp

Eller med resultatativa passivformer:

mötet är uppskjutet
mötet blev uppskjutet
(beroende på när utsagan görs)

Jag har inte undersökt vårt material i det här avseendet, men jag skulle tro att förklaringen till hur väl passiverna fungerar ligger i den grad av aktivitet som verbet uttrycker. Att skjuta upp ett möte kräver i regel mindre aktiva insatser än att göra en inspelning. Det finns säkert också individuella skillnader mellan olika talare för i vilken grad passiva former kan accepteras.

I en del fall är *s*-formen en så entydigt passiv att den definitivt inte kan komma i fråga som ekvivalent till ett *-ua/-yä*-verb. Ett ännu flagrantare fall än *tallentua* är *metsittyä*:

niitty on metsittynyt
ängen har vuxit igen
det har vuxit upp skog på ängen

Den finska satsen kan inte översättas med "ängen har beskogs", eftersom det betyder att någon aktivt har planerat skogen.

Artikeln *tallentua* måste revideras. En elegant lösning ur svenskans synvinkel vore att behandla själva infinitivartikeln mycket kort och göra ett sublemma av participet där ekvivalenter ges:

tallentu|a ääni -i hyvin ljudupptagningen lyckades bra
tallentu|nut nauhalle inspelad; bandad; upptagen på band; **filmille** filmad;
muistiin kirjoitettu nertecknad, upptecknad; **säilynyt** bevarad; **atk: tiedostosta**
sparad; **informaatiosta** lagrad; **filmiin -neet tapahtumat** händelser som finns
bevarade (inspelade) på film; filmade händelser

De svenska ekvivalenterna är ju fortfarande former av aktiva, transitiva verb, det har vi inte kommit ifrån, men motsvarigheten är betydligt bättre, eftersom det nu är det resultativa som står i förgrunden och inte själva skeendet.

Den ovan föreslagna lösningmodellen har vi inte använt oss av i *Finsk-svensk ordbok*, vilket betyder att arbetet med denna typ av artiklar blir en ständig balansgång mellan önskan att förse användaren med svenska motsvarigheter och obenägenheten att ge ekvivalenter som är grammatiskt korrekta men som inte som sådana uppträder i svensk text.

Ett annat skäl till att lemmatisera participen i en finsk-svensk ordbok är att ekvivalenterna utgör stommen i både *vara*- och *bli*-konstruktioner och att man därigenom kan hänvisa till particippartikeln från andra med den sammanhängande artiklar och därigenom slippa en hel del upprepning. Dessutom är vissa av de svenska participen mycket allmännare än sina motsvarande infinitiver (t.ex. *förbluffad* vs. *förbluffa*).

Så här ser t.ex. gruppen kring *masentunut* ut:

- masennus** [...] *olla masennuksissa[an]* vara⁴
deprimerad **jne. ks. masentunut**
- masentaa** göra⁴ ngn deprimerad **jne. ks.**
masentunut
- masentua** bli⁴ deprimerad **jne. ks. masentunut**
- masentunut** deprimerad; **puhek.** deppig, deppad . . .
osv.

I stället för att upprepa alla ekvivalenterna i alla de fyra artiklarna ger man dem på ett ställe och hänvisar från de övriga. Förkortningen *jne.* betyder 'och så vidare'.

I *Perussanakirja* finns *masentunut* med som uppslagsord, därav denna uppställning. Min åsikt är att samma sak borde göras med många andra liknande grupper där *Perussanakirja* inte har lemmatiserat participet.

3.3 Förutsägbarhet

Traditionellt har arbetsfördelningen mellan grammatik och ordbok ansetts vara att ordboken skall redovisa det speciella medan det systematiska är grammatikens uppgift. Som tvåspråkslexikograf ställs man dock inför problemet att det inte råder något ett till ett-förhållande mellan det systematiska i de två språken.

3.3.1 Adverb

I finskan bildas adverb genom att ändelsen *-sti* fogas till adjektiv- eller participstammen. På svenska bildas adverb på motsvarande sätt genom att *-t* tillfogas.

Perussanakirja lemmatiserar adverb, medan *Finsk-svensk ordbok* tillämpar principen att adverb på *-sti* lemmatiseras bara om de får icke förutsägbara ekvivalenter, alltså inte bildningar på *-t* utan adverb av andra typer (*möjligen; naturligtvis; med fart* etc.). Det här är i och för sig en bra princip, men den kan vara nog så besvärlig att försöka efterleva i det praktiska arbetet.

För det första finns det en mycket väsentlig skillnad i funktion mellan finska adverb på *-sti* och svenska på *-t*, nämligen att de finska inte kan vara bestämningar till adjektiv eller till andra adverb, vilket de svenska kan, utan enbart till verb. Det är ju i och för sig också en systematisk skillnad, men det finns ändå återverkningar på lexikonets nivå. Man blir som lexikograf nämligen ofta tvungen att försöka hitta belägg för att en svensk *-t*-form faktiskt existerar som adverb och inte bara som neutrumform av adjektivet. Om adverbet existerar måste man också undersöka om det kan förekomma som bestämning till verb. Förekommer ett adverb bara som bestämning till adjektiv eller adverb kan det inte vara ekvivalent till ett adverb på *-sti*.

För det andra ställs man vid adjektiv-adverb-par ofta inför problemet att de flesta men inte alla ekvivalenterna till ett adjektiv har en motsvarande adverbform. I synonymraden *väldig, kolossal, enorm, jättelik* saknar det sista adjektivet adverbliell motsvarighet. Följer man den ovan anförda principen noggsamt borde sådana här fall redovisas, annars implikerar

man att det kan bildas adjektiv till samtliga adjektivekvivalenter. Med andra ord borde alltså adverbet lemmatiseras. I praktiken har vi nog tummat på principen, eftersom den kommer i konflikt med behovet att spara utrymme.

För det tredje finns det vissa verb som tar adverbieell bestämning på finska, medan deras svenska motsvarigheter tar predikativt attribut. Det finska adverbet *nuivasti* t.ex. motsvaras av svenska adverb som *kyligt*; *avvisande*; *kallsinnigt*. Men i exemplet *suhtautua nuivasti* (som är det exempel som *Perussanakirja* ger) skall det inte vara adverb i översättningen utan det heter *förhålla sig (ställa sig) kallsinnig*. Det mest ekonomiska vore att redogöra för denna satstyp en gång för alla i verbartiklarna, alltså *suhtautua* i detta fall, men å andra sidan är *förhålla sig kallsinnigt* en frekvent feltyp i översatta texter, och vi har därför strävat efter att ge exempel av detta slag, i all synnerhet som det är betydligt sannolikare att en användare slår upp *nuivasti* än att han slår upp *suhtautua*, som är ett ganska vanligt verb.

För det fjärde aktualiseras adverb ibland i finskan på grund av att de bestämmer attributivt använda verbformer i fall då svenskan har andra konstruktioner:

myrkyllisesti vaikuttava aine

*ett giftigt verkande ämne

ett giftigt ämne

vauhdikkaasti suoritettu esitys

?en fartfylld genomförd föreställning

en fartfylld föreställning

en föreställning med fart

3.3.2 Sammansättningar

Jag har vid rätt många tillfällen hört argumentet att självklara sammansättningar inte behöver tas med i en ordbok. I mindre ordböcker dikteras principen naturligtvis i hög grad av utrymmesbrist och är såtillvida förståelig, men särskilt användarvänlig är den inte i en produktionsordbok, därtill är andelen icke-förutsägbara sammansättningar alltför stor. Användaren kan ju aldrig veta hur det förhåller sig med den sammansättning han letar efter och inte hittar. Saknas den för att den är självklar eller för att ordboksredaktionen inte har råkat komma att tänka på den eller rent av för att den är så pass ovanlig att den inte kommit med av den anledningen, trots att den inte är förutsägbar?

Den språkmedvetna användaren har säkert upptäckt att det finns en mängd icke-förutsägbara sammansättningar. Hur kommer det sig till exempel att både *astmaanfall* och *astmaatack* är rätt medan *hjärtanfall* är fel? Varför heter det ibland *gat-* och ibland *gatu-* och när skall det vara *skog-* och när skall det vara *skogs-*?

En *älgskytt* jagar älg. En *tjuvskytt* jagar däremot inte tjuvar utan han jagar i smyg. Men vad gör en *tjuvjägare* på *tjuvjakt* egentligen?

Ännu mer komplicerat blir det då finska och svenska sammansättningar kontrasteras mot varandra.

Vi har *kirjoituspöytä* – skrivbord, *ruokapöytä* – matbord, *sohvapöytä* – soffbord men *tiskipöytä* – diskbänk.

Ordet *salaluukku* skall översättas med *fallucka* om det avser en lucka i golvet men med *lönnlucka* om det avser en lucka i väggen.

Sammansättningar på *meri-* motsvaras antingen av *sjö-* eller *havs-* och i vissa fall av en nominalfras med adjektivet *maritim*.

Förleden *moni-* motsvaras ibland av ekvivalenter på *fler-* och ibland på *mång-* och ibland av bägge två. I vissa fall skall det vara *multi-* och i vissa *poly-* och i en del fall skall det vara helt andra konstruktioner.

Ett urval av ord på *naaras-* visar ytterligare en typ av variation:

<i>naaras eläin</i>	hondjur
<i>-hirvi</i>	älgko
<i>-kissa</i>	honkatt; katta
<i>-koira</i>	tik
<i>-leijona</i>	lejonhona; lejoninna
<i>naaraspontti</i>	not, nåt (en typ av fog)

Det är naturligtvis omöjligt att redovisa alla de sammansättningar som kan tänkas förekomma i så sammansättningsrika språk som finskan och svenskan, men att redovisa en hel del sammansättningar, däribland också självklara, ingår enligt vår åsikt i en storordboks uppgifter.

4 De svenska ordböckerna som källor för målspråket

Jag skall avslutningsvis kort sammanfatta våra erfarenheter av de enspråkiga svenska ordböckerna som källor för beskrivningen av målspråket. Det finns vissa typer av information som vi ibland har letat förgäves efter och som antagligen saknas eftersom behovet av den aktualiseras när svenskan kontrasteras mot andra språk. En enspråkig ordbok skulle förmodligen vinna en hel del i explicitet om man gjorde kontrastiva jämförelser vid utarbetandet. Den information som skulle tillföras på så vis kunde säkert också modersmålsanvändarna ha nytta av.

Information som inte finns systematiskt redovisad i svenska ordböcker är:

- Om ett adverb kan bildas till ett adjektiv med hjälp av ändelsen *-t* (SAOL är bra men helt genomförda är angivelserna inte.)
- Om ett substantiv på *-het* kan bildas till ett adjektiv. För denna information har Språkdatas konkordanser i Göteborg varit den överlägset bästa källan.
- Om substantiv på *-het* anger enbart egenskap eller om de också kan avse det som så att säga är resultatet av egenskapen. Man kan *prata dumheter* och *ägna sig åt futtigheter* men kan man *putsa bort en solkighet*?
- Om en form på *-andel-ende* är enbart particip eller om den också är substantiv.
- Om ord på *-andel-ende* (och också andra verbalsubstantiv, t.ex. av typen *vrål, yl*) kan avse en punktuell handling eller om de har enbart oavslutad aktionsart.

- Om ett substantiv på *-[n]ing* är bildat till ett transitivt eller till ett intransitivt verb eller till båda (t.ex. *förändring*).
- Om avledningarna på *-[n]ing* är processuella eller resultativa eller både och. Om *limning* t.ex. kan betyda dels 'det att limma' och dels 'fog' hur är det med ord som t.ex. *klistring*, *sammansmältning* och *förtrollning*?
- För vilka av ett verbs eller ett adjektivs betydelser substantiveringar kan komma i fråga om det finns flera betydelsemoment.
- Om ett transitivt verb har en parallell medial *s*-form eller inte.
- Aktionsarten för *s*-former och reflexiva verb, alltså om handlingen är punktuell/avslutad eller durativt/iterativ. *Svensk ordbok* förklarar t.ex. *reta sig* under uppslagsordet *reta* med 'bli irriterad' och ger ett exempel *hon retade sig på hans sätt*. Den förklaringen tolkar jag som att *reta sig* avser en enstaka handling, något som strider mot min egen språkkänsla, som säger mig att *reta sig* används om upprepad eller ständig irritation.
- Om det vid en kombination av verb plus preposition handlar om ett enkelt verb som tar prepositionsobjekt eller om ett partikelverb med direkt objekt eller om båda alternativen rent av existerar. (Se närmare Cantell 1995.)
- Jag skulle helst se att det fanns valensuppgifter systematiskt angivna för både verb, adjektiv och substantiv. Om flera prepositioner är möjliga tillsammans med ett verb borde eventuella betydelskillnader beskrivas. Den inbördes ordningsföljden mellan olika synonyma prepositionsalternativ borde helst basera sig på något slags vanlighetskriterier. I en del fall går angivelserna i ordböckerna nu stick i stäv med antalet faktiska förekomster i konkordanserna.
- Stilvärdet kan ju inte mätas enligt någon entydig, objektiv skala och är därför vanskligt att fastslå, men jag tycker ändå att det är förvånansvärt ofta som de svenska källorna är oense. Vardagligt markerade ord i en källa står ommarkerade i en annan och tvärtom. I en del fall har ett och samma ord etiketterats som vardagligt i en ordbok och som "något ålderdomligt", "något högtidligt" el.likn. i en annan (och jag talar nu om källor från samma tid, slutet av 80-talet).

En långt driven explicitet kan kanske rent av bli av ondo, eftersom språk som används ständigt lever och ändras och eftersom ett betydande mått av vaghet och subjektivitet ju hör till språkets natur. Det är väl det som gör det så intressant och utmanande — och samtidigt egentligen också omöjligt — att göra ordböcker. Men i och med att det utvecklas allt fler moderna och effektiva hjälpmedel i form av konkordanser, databaser och effektiva sökprogram blir det kanske litet mindre omöjligt i framtiden.

Litteratur

Ordböcker

Cannelin, Knut & Aulis/Lauri Hirvensalo/Nils Hedlund 1976: *Finsk-svensk storordbok*. Helsingfors: WSOY (4:e oförändr. upplagan 1986).

Perussanakirja = *Suomen kielen perussanakirja* [Finsk basordbok] 1990–94. I–III. Päätoimittaja [huvudredaktör]: Risto Haarala. Helsinki: Painatuskeskus.

SAOL = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* 1986. Stockholm: Norstedts.

Svensk ordbok 1986. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Stockholm: Esselte Studium.

Annan litteratur

Andersson, Erik 1993: *Grammatik från grunden*. Uppsala: Hallgren & Fallgren Studieförlag AB.

Cantell, Ilse 1995: Målspråkets verbkonstruktioner i en tvåspråkig produktionsordbok. I: *Lexico-Nordica* 2 (i tryck).

